

תולדות אבן עזרא

מאת

דובערוש בן אלכסנדר מורש

זימן הקב"ה לאברהם שתי כליותיו כשני חכמים והיו

מבינות אותו ויועצות אותו ומלמדות אותו חכמה .

(לגזט דרין פליג)

כבני יונה הנמלטים מפרסות העיט וכארנבת הבורחת בחפזון
מקול הציד, כן תולעת יעקב דרכה מאז לנוס ולברוח מפני
לפידו בוז אשר ילכו מפיות מנדיה מעולם, ואליה שבאזנה היא
רבה לסתום ולהאמים אותה היטב לבל השמע קול שריקות
רודפיה, היודעים ומכירים אותה מתמול שלשום לנעלבה ואינה
עולבה שומעת חרפתה ואינה משיבה; אולם מעבר השני נראה
את ישראל עזים וחזקי מצח כפריצי חיות ילדי יער, עצמותיהם
אמוצות וחזקות כנשילי ברזל ומעיהם כאפיקי נחושה עשת שן,
להתיצב כצר בפני להבים לעומת המתקוממים על תורת משה בת
שמים, להפוך על פניהם שלית הבונים ליקתת אם האמונות;
עינינו הרואות יום יום כי כמו עורבי נחל ינקרו את עיני העמלפים
מורדי אור תורה ומכבים נר מצוה, כנמרים יתגעשו כי חרה להם
על בני בלי שם המשימים תהלה במלאכי עליון ראשי אלפי
ישראל, אשר ראשם לעב הגיע וכל יקר ראתה עינם הבהירה
כבדולח, ואין דבר נעלם מהם במלוא רותב היצירה ומסתרי הבריאה;
עינינו חשכו מראות ופעמים אין ספורות נמקו בחזריהן מונבות
אודים העשנים זרע מרעים בנים משחיתים, העומדים בכל דור
ודור כאריות מסבכם ושניהם חדים ושנונים כחרבות צורים, לקצץ
בנטיעות, ולהביא ברוחם הבהמית את הארבה ואת הילק ואת
החסיל

החסיל רבותים אלפי חגבים בכרם ה' צנאות אמונת ישראל, כי ישחיתו ויבלעו בפרי קודש הלולים אשר בעץ החיים הנצחיים, וכאשר התרגל יתושו של מיטום לקול המקבת הולם פעם הפטיש, יכן שה פזורה ישראל הזרויה מאז בין מבעיסיה, היא רגילה לשמוע מדי יום יום נהמת כפירים שאנת אריות משק זאבים שאון נמדים רעש נחשים צפעונים, הפוערים פיהם כקבר יסביבות שניהם אימה חשכה מעוררת וועה, לבלעה חיים ולגדר עצמותיה היבשות כחרש מאש צרבת השנאה הבוררת עליה מיום היותה לגוי אובד עצות, שנאה--אשר כבר חשכו פני בני יעקב בשולי קדרה ונשלח רוון במשמניהם בגללה, על ברכיה בגולדים חדשים לבקרים ויום יום פרים ושורצים מציקים רבים, אשר השיגו טבע שניה לשרוף בהבל פיהם את המקום אשר נסתה כף רגל יהודי הצג עליו, ואת אזניהם יאמימו כפתנים חרשים משמוע קול סאקראטעס בהדר (פעדאן צד ע"ח): "מרם כל נשים לבנו להמלט מנתיב שקר ומעוקל משנאת דעת ושכל, חרלו לכם רעיו! מהלוך בעקבות אלה השונאים את מין האנושי, ראו כי דעה נגד פנינו אם לא נשמר מאד מארח רע כזה, כי שנאת שכל דעת ושנאת מין האנושי מוצא אחד לשניהן, סבת שנאת מין האנושי על פי רוב באלה אשר בלי חקירה ובלי בחינה בטחו על איש וסמכו עליו בכל עניניהם בחשבם כי אמונתו עד שחקים, ואחרי כן פקח הנסיון עיניהם לראות כי מלא מרמות ותוך ואין בלבו נכונה". הן סאקראטעס היה תוקע דברים אלה לבור מלא נחשים ועקרבים המתחפשים בתמונת אנשים, אשר אם הכתוש אותם במכתשת לא תסיר מעליהם אולתם הישנה אשר פשתה כצדעת ממארת בדור דור-שוא עקש ופתלתול זה.

ואין די לשלומי אמוני ישראל בני-משי לשאת עליהם מכאוביהם הנאמנים ופצעיהם האנושים והמרים הבאים כחתף וכשואה לרגעים מהר עיבל, עוד כפרץ רחב יאתיו עליהם מבול תלאות ושטף מצוקות מחר גרוים, אהה! רבבות אלפי מהרסינו וזמחריבינו ממנו יוצאים ומצור ישראל נחצבו, והם ענפי עץ אבות קדושים

קדושים וטהורים אשר היו מכהים לגלל חמה ביפי תורתם והדרת צדקתם, ובשאתם נפשם פשטו מעליהם צורת אבותיהם ולבשו צורת ראמים פראים לנגח בקרניהם חומת הדת, להשים את ראשי בני ישראל בדודים רותחים, ולהמיט עליהם שואה לא ידעו שחרה; הן ששים רבוא ספרים נולדים בכרם הרפוס אחד, וכמו עשב יציעו חבורים עצבים המלאים על כל גדותיהם באורים מזויפים על כתבי הקודש, המאבדים הונה של תורה ומהפכים הוד התלמוד למשחית, וכאשר ישיש המפגיע להשליך אימתו על הארי המלך על כל בני שחץ, כן ישמחו ויגילו מחברים חפשים אלה, לעקם את הכתובים ולסכל דעות בעלי התלמוד בני ענק, אשר בבהי נפשם האלהית נקבצו כל סגולות החכמה העליונה, והפליאו לעשות נשרים דוברות ורפסודות רבות על ים המבע, לעבור בו בהשקט ובבטחה ולא יקרה אסון ומכשלה, כמו המדקדק הקדמון **דונש בן לברט** אשר יען לא ירד לעומק חכמת התלמוד והיה נבער מדעת קדושים שרפי מעלה, לכן השען על בינתו כעל משענת קנה הרצוץ, והרהיב עוז לסנת אחור מבאורי האלהיים השרידיים אשר ה' קרא אליהם ומלתו על לשונם, והיצד המביש ומחפיר האמת בענני השקר. הוא מסר ביד אדוונים קשה זה מקל חובלים ושבת בוגדים להוציא יין ישן מפני חומץ חרש, וידרוך קסתו כצר לכתוב השנות צנומות שרופות קדים על באורי רב סעדיה גאון אשר היה לראש פנה בהיכל הקודש והחכמה האלהית דברה תמיד סתוך גרונו, ועב קמנה בכף איש עלה לכסות אור האי עיר וקדיש אשר אין על עפר משלו בכל דבר חכמה ומדע, וה' העיר את לב רבי אברהם בן עזרא למחות את עבי השנותיו ולמהר את ענני וחזיו קושיותיו אשר הקדירו והחשיכו אור האמת, הוא אב המון החכמות אשר לוא נמרוט קסת אחת מכנפי השרפים לא נוכל לתאר בשרד נאמן מעט מגודל יקר הפארת חכמתו וצדקתו העומדת לעד.

רב החובל בים היהדות ושר ה' צבאות במתנה ישראל רבי אברהם בן מאיר אבן עזרא, נולד בקרושה ומהרת בעיר

בעיר מעלעדא בשנת שמונה מאות וארבעים ושמונה לאלף החמישי, ונפשו עלתה אל על ושבה כבנעוריה בית אביה בשמים בשנת תשע מאות ועשרים ושבעה; חכם לבב ואביר המדע זה חפש באבוקות שכלו ומשואות בינתו בכל גנוי המלך עליון, יוםם לא נח ולילה אור בעדו וכנצר נתעב השליך אחרי גזו חיי בשרים ותאוות מדומות, עדי מצא מפתחות זהב לכל דלתי החכמות, וכענק בא והתפרץ בשעריהן להתחקות על שרשי עץ הדעת וגזע הדת, וישתה ביקב הגדול מיקבי המלך עליון מיינ המחקר המשומר בענבי התורה, והפקחנה עיניו הבהירות כעפעפי שחר לגלות צמיר הפתיל על כתבי הקודש, ולהראות העמים והשרים את יפי אמונת עם עבר; ופעמים רבות השכיל להקהות שני הקראים הטופלים בוו וקלון על התלמוד, ולא יתבוששו להציג את התורה ערומה בלי לבוש; גם נכנס בשלום ויצא בשלום בפרדם הקבלה וכחכם הרזים הציץ ולא נפגע, עדי היה לנס בדור דעה שלו, וכל ארוי לבנון אדירי התורה ואבירי המדע בימיו כלם העריצו והקדישו את שמו הטוב, וכל איש יהודי אשר על ראשו יציץ נזר אמונת ישראל יטה לו כנחל שומץ כבוד אלהים.

גם היה בן עזרא זה אמן נפלא ומשכל חרוץ במליצת השפה העברית והערבית, בשתי לשונות עתיקות אלה הפליא לעשות שירים ערבים ומכתמים נעימים אשר כחם עז למשוך אבירים אחריהם, ועל כנפיהם הנחפות בירקרק חרוץ הנביה עוף וידא כנשר לרום המדעים, גם הרבה חקר בחכמת התכונה וכאהבת ההנדסה שנה מאד וילן בין שדיה, ופעמים אין ספורות הראה בה גדולות ונצורות; ובידעו כי לבאר ארבעה ועשרים כתבי הקודש על נכון מן הראוי להשיג עשר ידות בשבע חכמות ולהיות בקי במושכלות שונות, התגבר כארי לרדת בשכלו החד והשנון עד קצבי הררי עוז המדעים, ולחזות מפעלות אלהים ונפלאותיו במסתרי הטבע, אין לך חכמה אשר שנבה ממנו ואין לך דבר קטן או גדול בהיכל היצירה אשר לא השכיל לרדת ולנקוב אותו עד התהום, ועל ברכי תבונתו העמוקה נולדו לו חדושים לבקרים

בכתבי

בכתבי הקודש והוציא תעלומותיהם לאור, ועד היום יקרים המה באוריו בעיני כל שוחרי תושיה כסגולות מלכים, ורבים מהיושבים על כסא משה עשו באורים רבים על באוריו העמוקים מני תהום לדלות פנינים יקרים הספונים וטמונים בהם.

הן צל החכמה לא יתרועע יחד עם צל הכסף לרוב על פני עולם עובר זה! מפני להם החרב אשר התהפכה או בטאלעדא עיר מולדהו, נפל בן עזרא פלאים מאגרא רמא לבירא עמיקחא, וההצלחה הכוזבת פנתה לו עורף ותברח ממנו הלאה כמטחוי קשת, אם לקח זהב בכפו נהפך לנחושת וכאשר הניח ידו על הקיר ונשכו נחש, ומרגלא בפומיה: „הככבים במסלותם לוחמים עמדי, לוא סחרתי בתכריכי מהים וחי האדם לעולם, ואם נסיתי להנתיך נרות או לא שקעה השמש!“, לכן (ב'ר פמ"ד ס"י כ"א) ברר לו אברהם שעבוד גליות, ובשנת שמונה מאות ושמונה ותשעים לאלף החמישי, עזב את מאלעדא ערש ילדותו ועם יצחק בנו אול למתא אחריתא, להקל מעליו את כובד העוני כור מועקת המחסור אשר דכא לארץ חיתו, ויבא עיף ויגע לארץ אפריקא וירד מצרימה, ושם הציקהתו רוחו לשפוך נפשו על הררי קודש אשר בארץ ישראל, וימתקו לו רגבי אדמת הקודש כדבש לפיו; וכאשר בא למבריא נלוו אליו חכמי ישראל המצוינים והראו לו ספרי תורה כתובים לתלפיות אשר אין על עפר משלם בהוד ויופי; ובראותו כי לא נתקררה דעתו במקומות האל ולא יוכל להפיץ שמה מעינות חכמתו חוצה, ויבא בבלה וישחר את עיר בגדד אשר בימיו האציל הכליף מהוד ממשלתו על איש יהודי וינשאהו לראש גולה, ויושם לו מטה משפט למשול על קהלות ישראל בארצות המזרח, וכמו הדבורה אשר בכל מקום ומקום העומדת עליו חמיף מעט דבש ונופת, כן בכל עיר אשר הופיע בו עזרא בהדר גאונו השאיר תורה וחכמה בה, וימע בלב רב או מעט מיושביה שרשי הדת ונגוע המחקר האלהי, מהרם וצרפם מדעות בזובות הפורחות כזובי מות סביב השושנים ופרחי ההשכלה ומבאישות את ריחם הנעים המשיב נפש.

לא בעינים עצמות הלך בן עזרא בכל המסעות הנדולות האלה, ולא לשוא וללא הועיל ענה בדרך כחו וילך מדחי אל דחי בלחץ זה הדחק, הן כאסוף בצים עזובות וכמלקט שבלים פלאות וטובות בעמק רפאים, כן אסף מלא חפניו המון ידיעות בני אדם לכל מפלגותיהם השונות בעולם, ויתבונן הדק היטב בהליכות עולם ותכונות הארצות מה הנה, וכשמעו מאלפי מפלאות המים דעים והעושר הרב אשר העשירה הטבע את ארץ איטליא, לא היה יכול לכלוא את רוח השוקתו עדי בא לארץ הפלאות זו, בשבעה עינים ובעשרה קבין מוח. ומשם נסע לעיר רומה העתיקה אשר בה שבע עונג בלי מצרים, והוא היה לאחיו היושבים באיטליא כטל חרמון, והתימרו בכבוד תורתו והתלוננו בצל חכמתו בלב עלו ושמה, לאלפי תועי לבב ריקי מוח הפריח עץ הדעת ויצבט למו עלהו להרופה, כי אם היו היהודים שמה חפשים מססי המלך ולא היו רוכצים תחת משא הממשלה, בכל זאת לא נשאם לבם הערל להרבשם בפרדס החכמה לרדת אל גנת ביתן המלך עליון אשר נטעה ימין צדקו בכתבי הקודש, והיו נבערים מדעת קדושים כנפל טמון, גם לא נטו לשוט בים התלמוד ולתת במימיו העזים נתיבה, ובן עזרא איש חי רב פעלים זה מצא אז עת נכון ונשא למשוך אוהם לאט לאט אל מקום אשר דבר מלך עליון ודתו טניע ולהלעיטם כגמל בדגן שמים, כי אז התעורר נוצרי אחד מברעסציא ושמו אַרנאָלד וירעם בקולו נפלאות ויכתוב מרורות כי המאבסטים עזבו את הדרך אשר עזק וסקל מחוקקם, והם חותרים בכל עוז וישימו במחשך מעשיהם להמיר חקותיו ולהחליף בריתו, כי הם ראויים להיות אנשי טדות רחמניות לרדוף צדק ולאהוב ענוה חמלה וחגיגה על בני עמם המסהופפים תחת דגלם, ונהפוך הוא כי הם רדו בעם בלשון אפעה וחמת תנינים, בימינם מקל חובלים ובשמאלם מטאטא השמד, ולא יראה ולא ימצא בקרבם רגש אהבה למין האנושי, והרומאים המו אונם לקול ארנאלד דבריו נרנן עשוי לבלי חת זה הכו שורש עמוק בלבם הקשה בארו, וההבערה ללהב יצאה בכל קצוי המדינה מגור מסביב, וימהרו

הכהנים

הכהנים הראשים להתאסף יחד בעיר לאטעראן, ובכח הפאבסט הגדול רתקו בזיקי החרם את ידי ארנאלד ושמו על מתניו כור מועקה גדולה מנשוא, עדי הוכרח לנוס על נפשו ולברוח כאיל מרומה; ולא ארכה העת וארנאלד תקע את אהל אפרדנו שנית ברומה, ובקסם אשר על לשונו הצליח להסית את ההמון ולהבעיר במ כאש רשעה למרוד בממשלת הפאבסט בזרוע רמה, ובחריצת ידו נוסדה ממשלה הפשית בשנת שמונה מאות ותשעים ותשע לאלף החמישי ועמדה רק ארבעה שנים; ואז דלתי בן עזרא סבבו על ציריהן מאין הפוגות ונהרו אליו היהודים מכל עבר ופנה, להציל מפיו משפט חרוץ על תמורה נפלאה זו, והוא הסיר תבלול הבערות מעיניהם הרכות כאפרוחים, והראה למר גנזי נסתרות התורה ומכמני החכמה העליונה הספונים וכמוסים בכתבי הקודש, והגביה בלבם בני רשף התשוקה והעיר החמדה מתרדמתה העזה להתהדר במחלצות המחקר, וכמעט כלם הכניסו ראשם ורובם בסוכת הדת הנופלת להקימה מערמת עפרה במדינתו זו, וחפץ ה' בידו החזקה הצליח לתקן העיר ההיא במלכות שדי והתורה נהיתה בה לראש פנה. ושם הואיל באר בכתב עלי לוח את החמש מגלות והוציא שמש חכמתן מנרתקה, גם ערך שם באורו הנפלא לספר איוב בנתיב לא ידעו עם מבאר אחרת, והעתיק שמה ספר המדקדק ר"י חיוג מלשון ערבית לעברית, גם כתב ספר המאזנים לברר וללכך לשון עבר ולצרוף כבור סוגיות השפה האלהית בכור ומצרף תבונתו.

ומרומה נסע לסאלערנא עיר רבתי ביהודים ורוכלת עמים, גם בה לא נגה עוד אור ההשכלה על ישראל, והיו מגששים כעורים את התכלית הנרצה להחכמה העליונה ולא הכירוהו, ויתערה בן עזרא כאורח רענן בבית הגדיב הספרדי אליקים, וגם שם בגדה ההצלחה הרמיה בו והקימה עליו לשמנו את הרב הגדול בענקים יצחק בן מלכי צדק הנודע בפירושו העצום על ששה סדרי משנה, והוא היה עיון את בן עזרא ולא נתן לו לעלות לגדולה, ובן עזרא לא היה יכול להבליג על יגונו עדי כתב עליו שיר בדברים

בוטים

בוטים כמדקרות חרב (גדפס בכרם חמד ח'ד צד קליח), ויד בן מלכי צדק היתה על העליונה ובן עזרא עוב את מקומו, ויבא בשנת ארבעת אלפים ותשע מאות לעיר מאנמוא, ושם חבר בהשכל ודעת קדושים ספר „הצחורה“ על חכמת שפת עבר, וישפוך כוס מלא דותחים על פני העוזבים דרכי המסורה בכתבי הקודש, והמטיר חצים שנונים ואבני בלסטראות על ראש המדקדקינה אבן גאנאח, יען גזר אומר כי מאות מלים בתנ"ך אינן מהאימות עם כלל הדקדוק וצריכות תקון, (עי' ראב"ע שמות י"ט י"ב. דינאל א'), והוא הראה כחשו בפניו והשליך עליו הם.

ומשם בא לעיר לוקא ויערוף כמטר לקחו באוני תלמידים רבים אשר היו צמאים לדבריו כאל מלקוש, בקריה נשגבה זו הגה הרבה בחכמת התכונה וחבר עליה חבורים מחוכמים, גם כתב ספרים רבים בכמות ובאיכות על חכמת האסמטראלאניא אשר עמדה אז בקומה זקופה במרום פסגת ההשכלה. שם נפל בן עזרא למשכב ומחלה עוה כמות רדפה אותו בלי חשך, והנדיב משה בן מאיר מנוחתו כבוד פרש עליו כנפי חסדו ופזר כעפר כסף תועפות, ויהאבק עם מחלת איש אלהים זה ויוכל לה, ובעזרת החותך חיים הקים אותו מערש דוי; וימהר לקים את נדרו אשר נדר לבאר התורה כיד חכמתו המיבה עליו, ובהיותו כבן ששים וארבע דרך קסתו בעוז ויכתוב בשרד נאמן המון מסתרי התורה, ויתן לכל בעל נפש משכלת קרני חוות להביט לפנים מן קלעי הסודות והרוזים הכמוסים בה, עדי מצא חן ושכל טוב גם בעיני הנשר גדל הכנפים הרמב"ם ז"ל והרבה לספר בשבחו (אגרת הרמב"ם): „האמת והנכון הוא מה שאמר החכם רבי אברהם בן עזרא זצ"ל, נאמר לי עליו שהוא חבר פירוש על התורה וגלה בו סודות עמוקות ועצומות לא יבינו אלא מי שהוא במדרגתו והשרידים אשר ה' קורא כו', ודבריו נעימים אין ראוי שיבינם כל אדם כו' עכ"ל, ועוד הוסיף לכתוב עליו (באגרתו לבנו): „ואתה בני הנאמן לי אני מצוה לך שלא תעיין בפירושים ובחבורים ולא תטרוד שכלך אלא בפירושו (של הראב"ע) ובחבוריו וספריו, כי הם טובים מאד ומועילים

ומועילים לכל מי שיקרא בהם בהסתכלות יפה בשכל זך ובעיון דק, ושהם אינם כשאר החבורים, כי הוא היה כמו אברהם אבינו ע"ה ברוח, וכל שתקרא בדבריו וברמויו אשר ידבר בהם, עיין בהם עיון יפה, והסתכל בהם הסתכלות רבה בשכל זך ובעיון נקי, כי החכם הזה לא היה מתפחד משום אדם ולא היה נושא פנים לשום בריה" עכ"ל הרמב"ם ז"ל.

ומה לנו יפה אף נעימה כמו השמש בשפירי שמים וגם בה בהרות כהות, כן בן עזרא זה רבים קמים עליו כפריצי חיות טורפות לענותו בסבל החשד, כי אין דעתו נוחה מדעות חז"ל בעלי התלמוד, וכי השטן מרקד בין קרני עמו לשלול התפארת וההוד מארזי לבנון אדירי התורה שבע"פ, וקול המון כקול שדי יען התרועע עם חוי אלבאלכי ועם היצחקי אשר ספרי מינים היו נושרים מתוך חיקם, אך הזמן הגיד עליו רעו כי התלמוד היה עינו השלישית, וכל מים הזדונים אשר בנחלי בליעל לא יכלו לכבות את אהבתו העזה לכל אמורא קטן, והיה נכון בכל עת מצוא לבוא באש ובמים ולהקטיר חלבו ורדמו על מזבח אמונתו הצרופה והמוזקקה מסיני הבערית; ושם בלוקא החל לכתוב באורו הגדול והנשא על ספר ישעיה אשר דרך ככבב מזהיר בשמי ההשכלה האלהית.

רוח ממרום הוערה בקרבנו לעזוב את ארץ אימליא ולבוא צרפתה, ויבא למדינת פראווענס מקום חכמים מצוינים אנשי שם בתורה וחכמה אשר יצאו מינושין שלהם בכל קצוי ארץ ואיים רחוקים, וכבואו לעיר בעציערס כבדוהו יחידי סגולה ואנשי מופת אשר בה, כמו רבי יצחק בן יהודה המכונה בשם „נשיא היהודים“, וכן גדל חנו בעיני איש אמונים רב ברכות רבי אברהם בן חיים, ולכבודם כתב בן עזרא את ספרו „השם“ על סוד השם הנכבד והנורא ומדותיו הרבות הנאחזות בסנסניו; ובעיר רודוס חבר פירושו לספר דניאל תהלים תרי עשר, ובהם קנה לו שם עולם אשר לא יסוף זכרו מכרם ה' צבאות בית ישראל. וגם רבנו יעקב איש תם נכד רש"י ז"ל אשר היה אז דגל ישראל רכבו ופרשו

תולדות אבן עזרא

ופרשו, המה לבן עזרא כנחל שומף כבוד ועוז, וכתב אליו שיר
תהלה אשר בן עזרא השכיל לענותו בדרך שיר:

וְמִי הֵבִיא לְצַדִּיקִי בְּבֵית שִׁיר
וְעֵבֵר זֶר כְּקוֹם קוֹדֶשׁ וְרָמָס!
וְלוֹ שִׁיר יַעֲקֹב יִמְתַּק כְּבוֹ מִן,
אֲנִי שְׁמֵשׁ, וְחַם שְׁמֵשׁ וְנָמָס.

ורבנו תם ענהו:

אָבִי עֲזָרִי יִשְׁכַּחַו סַעֲפִי
אֲשֶׁר נָתַן יָדָיו בֵּין אֲנִפִי
אֲנִי עֶבֶד לְאַבְרָהָם לְמִקְנָה
וְאֶקְוֶה וְאֶשְׁתַּחֲוֶה לְאִפִּי.

בן עזרא השיב:

הַנְּבֹן אֵל אֶבִיר עִם אֵל וְרוּעִם
לְהַשְׁפִּיל רֹאשׁ בְּמִכְתָּב אֵל בְּזוּי עִם?
וְחִלְלִילָה לְמִלְאָךְ הָאֱלֹהִים
אֲשֶׁר יִקְוֶה וְיִשְׁתַּחֲוֶה לְבָלְעָם!

ובהיות בן עזרא כבן שבעים שנה אוה את בריסאניא למושב
לו ויבא שלם לעיר לאנדאן, ושם מצא לו נדיב אחד אשר שם
בו כל מעיניו לכלכלהו בכל מחסוריו ולהעניקהו ממגד קניניו
בטוב עין, ויעש אברהם את ספרו הנפלא "יסוד מורא" להוכיח
אמתת התלמוד וחכמת התנאים ואמוראים בכתבי הקודש עד
להפליא; גם חבר שם את ספרו "אגרת השבת" להוכיח במופתים
חותכים כי תחלת השבת היא בערב יום שלפניו; ומשם הלך
לעיר נארבאנא וישב בה על התורה ועל העבודה משנת תשע.
מאות

מאות ועשרים עד עשרים וחמישה לאלף החמישי, ומשם שב לעיר דודים ויעש בה מהדורא חדשה לכאורו על התורה גלה מפח וכסה מפחיים, וגם חבר שם את הספר „שפה ברורה“ על עומק לשון עברית; ושם התחקה יותר על שרשי חכמת ההנדסה ולמודי המספר, ופעם אחת ישב באניה אחת עם חמשה עשר תלמידיו, והנה סער גדול התחולל עליה עדי חשבה להשבר מכובד משאה, כי בן עזרא בצרות נמצא מאד, ורב החובל גור אומר להמיל המימה חצי האנשים הנמצאים באניה, ויתיעץ עם בן עזרא להמיל את התשיעי מהאנשים, ובן עזרא העמיד את תלמידיו בחכמת המספר באופן שלא יפול מספר התשיעי על אחד מהם. ויהי כאשר זקן אברהם בא לקאלאהארא לגבול נאווארא ואראגאניען זינוע ויאסף אל עמיו בקדושה וטהרה, ורגעים אחדים לפני עלותו השמימה אמר: „ואברהם בן שמונה ושבעים שנה בצאתו מחרון אף העולם!“. בשני בשבת בחודש אדר ראשון שנת ארבעה אלפים וחשע מאות ועשרים ושבעה נצחו אראלים את המצוקים ונשבה ארון הקודש ויקבר בכבוד גדול בעיר קאלאהארא.

ואך למותר לי להגיד בשער עמי כי בספר **ישפת יתר** זה המעט בכמות, ימצא כל בעל נפש משכלת יתדות זהב מופז לתלות עליהם באורים נפלאים בכתבי הקודש, וימצא דרך הקודש לישר הדורים ולראות אור בהיר צח ומצוחצה על שמי התלמוד והמדרשים המבארים את הכתובים בדרכים הנראים רחוקים מנקודת הפשט. תמה אני על משכילי עמנו ושולמאן המעתיק בראשם באמרם (הולדות הנבי ישראל ח"א צד ר"א): „ושם השני „שפת יתר“, ובספר הזה יתאמץ להצדיק את רב סעדיה גאון ולהרשיע את דונש בן לברט בהשגותיו אשר השיג על הגאון, אפס כי בספר הזה לא הלך במעגלי צדק (2), כי פעמים אחדות יתמרמר על דונש אודות דברים אחדים אשר הוא לבדו חמד בסלפנים וישימם „ך באורו מבלי הוכיר את שם דונש אביהם, ולעומת זאת יצדיק את רב סעדיה בדברים אחדים אשר כבר הוכיח במקום אחר כי אינם נכונים“. ואני בער ולא אדע מדוע לא

לא הלך אברהם במעגלי צדק, משני פנים, האחד אולי חזר בו גם מכאורו אשר כתב זמן רב לפני ספרו שפת יהר זה וסתירת זקנים בנין; והשני אם נעמיק חקר בדברי בן עזרא נראה כי לא ראוי באור זה כראוי באור זה, אף אם לכאורה עולים בקנה אחד ובסגנון שיה, כאשר הוכיחו המכארים דברי בן עזרא בספריהם המחוכמים, (ובכ"ז אפענהיים ציון רע"ט יש פירוש על סורות בן עזרא בפירושו על התורה לרבי יעקב הספרדי ז"ל. ושם וכן בכ"ז סינכען ציון רל"ט נמצא פירוש אחר על סודותיו), וכבר דברתי רתת עם סופרי ישרון אשר עטם קלה כאילה להשחית הוד תקיפי קמאי אשר קמנם עבה ממתנם, ולבלע את הקודש במשובה נצחת ובמליצות הפורחות באויר, והוא רחום יכפר עונם זה הגדול מנשוא.

ומלבד ספריו המחוכמים אשר חשבתים כי רוכלא במרוצת תולדתו, עוד מיוחסים אליו ספרים רבים יקרי הערך אשר מלא כל הארץ תהלתם, כמו: (א). „האחר” — על סגולות המספר (נדפס בסכ"ע ישרון ח"א). (ב). „הגורלות” — לדעת עתידות בחכמת הככבים. (כ"ז אפענהיים ודי רופי וסינכען). (ג). „ההגיון” (כ"ז חיים מיכל ואוקספורד). (ד). „חי בן מקיץ” — בחידות ידבר על מפלאות הטבע, (ונדפס באמסטרדם תצ"ג). (ה). „חידה על אותיות אה"י (נדפס בערים רבות). (ו). טוב מעם. (ז). „יסוד מספר” (כ"ז שר"ל וכ"ז רש"י). (ח). מתברות המשרתים, (כ"ז חיים מיכל ציון ת"ל). (ט). „ספר המספר” — על חשבון, (כ"ז פארין, ונעתק ללשון צרפת ע"י החכם טערקוועס ונדפס במיץ). (י). „הנסיונות”, (אולי הוא הנמצא בכ"ז אפענהיים ציון אלף וקע"ה). (יא). „סוד תמונת האותיות” (אולי גם הוא הנמצא בכ"ז אפענהיים תחקע"ט). (יב). „סוד התורה” (כ"ז בואטיקאן ופארין). (יג). „ספר העבור” (נדפס ע"י חברה סקיצו נרדמים). (יד). „ספר העצמים” — על עניני הטבע והאדם ותכונת הגלגלים ומהות הנבואה, חברו בלשון ערבית ונעתק לעברית ע"י ר"י ן אלפנדרי (כ"ז חיים מיכל וכ"ז די רוס). (טז). „ערונות החכמה ופרדס המומה” — על מציאה השם וקרמותו

זקדמותו, (נדפס בכרם חמד ח"ד מכתב א'). (פז), „שיר על שנות האדם“
 יז). „שער השמים“—על אמונת החדוש ומעשה בראשית, (מעט ממנו
 נדפס במ' בתולת בת יהודה וטפר ההחיה ובכרם חמד). יח), „שער
 העצות“, יט), „התחבולות“ (כ"י די רוסי ציון ס"ו-ב'). כ), פירוש
 לספר יצירה. כא) „החיים“ (כ"י וואטיקאן ציון ת"ל א'). כב) „מאמר
 להבנת המקרא“— (כ"י אפענהיים ציון המ"ה. ונדפס). כג). „דיוואן“—
 בו ר"ם שירים.

אם בעל נפש משכלת אתה תוכל להבין גדולת בן עזרא
 וחכמתו הנשגבה בכל ענפי המדעים הגדולים המסתעפים מעץ
 הדעת ויזלו בשמיהם בכל מסתרי היצירה, וכל מקום אשר אנו
 מוצאים גדולתו שם אנו מוצאים גם ענותותו נגד בעלי התלמוד
 אשר בלב נאמן הרכיבם אלופים לראשו המגיע השמימה, וכאיש
 חיל עמד על משמרתו בחכמתו הטובה מכלי קרב להרוף מפניהם
 אויבי האמת, ולעצור בעד משובת פתאים שועלים קטנים המתקוממים
 לחבל כרם הדת הישראלית העומד בקרן בן שמן. יהי זכרו ברוך
 ושמן ינון עולם.

דובערו'ש בן אלכסנדר מודש

